

اهمیت حیات وحش

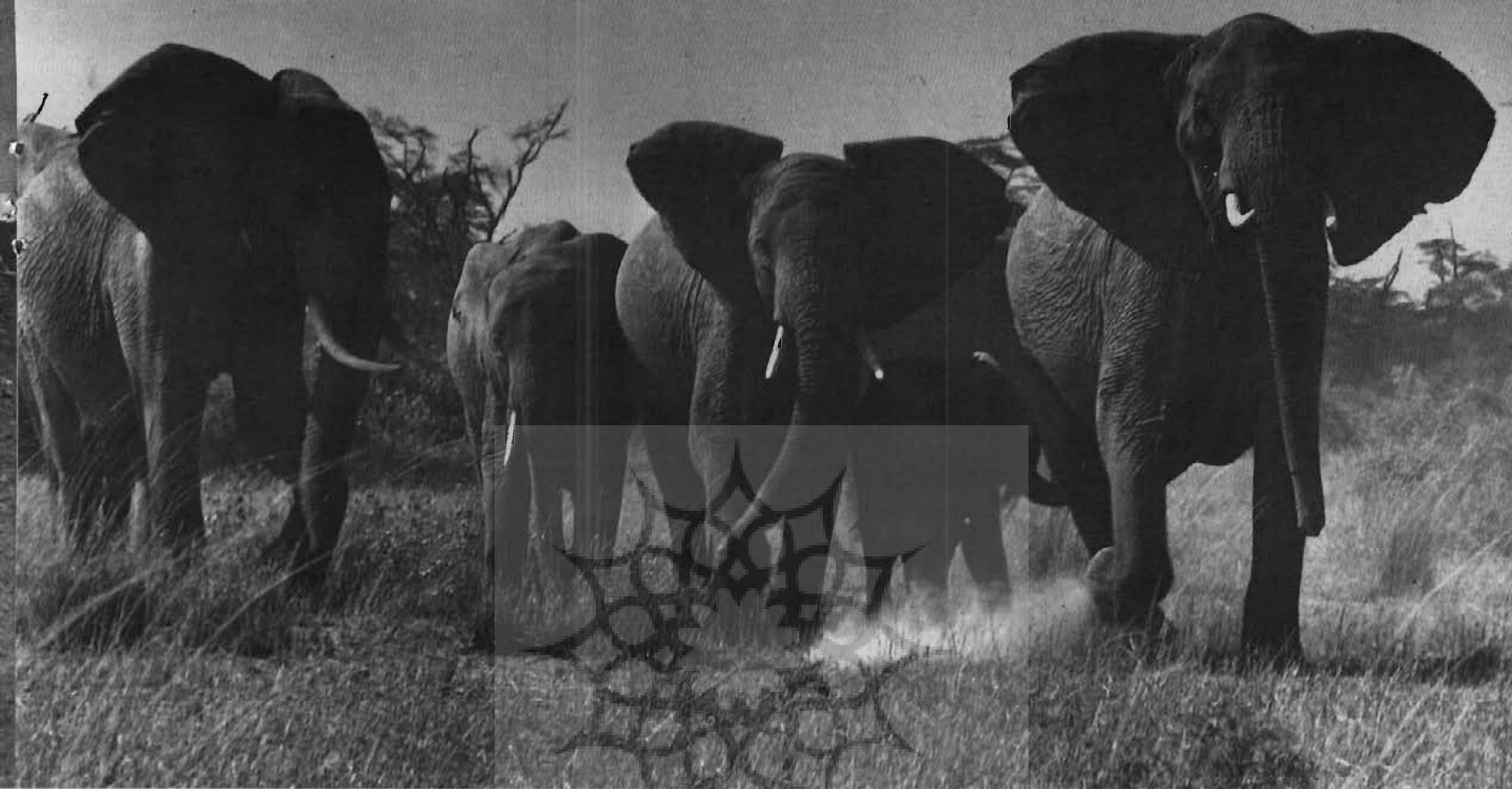

Foto Norman Myers © WWF, Gland, Svizzera

درآمده در اثر نابودی وسیع آنان، هشت سال پیش، باعث تدوین «استراتژی حفاظت جهان» توسط اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی و صندوق جهانی حیات وحش گردید. این استراتژی دارای سه هدف اصلی زیر است:

- ۱ - نگهداری منابع بسنده‌ای از همه گونه‌های حیوانات و نباتات (همه گونه‌ها چون اطلاعات ما درباره ارزش بسیاری از گونه‌ها هنوز اندک است. مثلاً در همین اواخر ارزش گیاه کوچک گل تلفنی کاتارانتوس در ماداگاسکار برای معالجه سرطان کشف شد).
 - ۲ - نگهداری مقادیر کافی از ذخایر گونه‌های گیاهی شناخته شده و ارزشمند برای بشر، جهت کاشتن و محصول برداری و استفاده نامحدود از آنها.
 - ۳ - نگهداری آب و هوای سالم و خاک حاصلخیز.
- با وجود اینکه این سه هدف «استراتژی حفاظت جهان» اهدافی کاملاً منطقی هستند، افراد و حکومت‌ها به علت وضعیت اجتماعی و اداری کنونی، توجهی به آن نمی‌کنند. چگونه باید بر این غفلت همگانی غلبه کرده، حیوانات و نباتات وحشی و اهلی را طبق اصولی مناسب حفاظت کنیم تا برای استفاده ما به موجودیت خود ادامه دهند؟

صید بی‌رویه و تخریب محیط زیست تهدیدات اصلی منجر به از بین رفتن گونه‌ها و یا کاهش شدید آنها است.

در عصر تکنولوژی، کامپیوتر، تلویزیون، هواپیماهای مافوق سرعت صوت و نیروگاه‌های اتمی، چرا باید حیوانات و گیاهان وحشی هنوز هم برای ما اهمیت داشته باشند؟ آیا اکنون باید آنها را همراه با تیر و کمان‌ها، بسخاری‌های هیزمی، و وسایل حمل و نقل اسبی در زباله‌دان تاریخ ریخت؟

اما نه، ادامه زندگی حیوانات و گیاهان برای ما اهمیتی برابر با مرگ و زندگی با تمام عظمت خود دارد، چون ادامه زندگی یکایک، مرد، زن و کودک در این جهان از نظر بقا و رفاه به آنها بستگی دارد. حیوانات و گیاهان از سه طریق رفاه انسان را تامین می‌کنند. تولید قسمت عمده مواد اصلی زندگی انسان به عهده آنهاست. تقریباً همه غذای ما، قسمت اعظم لباس‌های ما، و در بسیاری از مناطق دنیا هنوز بیشتر مواد ساختمانی و سوخت جهت گرما و روشنایی مسکن از آنها تامین می‌شود. به علاوه آنها دانشی را که برای نگهداری این مبنای مادی زندگی و درحقیقت برای جلوگیری از بازگشت به شرایط ابتدائی تر مهم است تامین می‌کنند. و بالاخره به لذت بردن، از محیط اطراف خود در هنگام استراحت روزانه، در تحسین زیبایی طبیعت و اسرار جهان هستی نیز مدد می‌رسانند.

شناسایی اهمیت منابع ژنتیکی گونه‌های حیوانات و گیاهان وحشی و اهلی برای انسان و زنگ خطر به صدا

«اگر همه حیوانات وحشی از میان بروند، انسان از تنهایی عظیم روحی خواهد مرد، چون هرچه برای حیوانات وحشی اتفاق افتد برای انسان نیز اتفاق خواهد افتاد، همه چیز به هم ارتباط دارد، هرچه برای زمین پیش آید، برای اولاد زمین نیز پیش خواهد آمد.» این جملات را سیتل یکی از رؤسای سرخپوستان در نامه‌اش به رئیس‌جمهور آمریکا در سال ۱۸۵۵ میلادی نوشته است. تصویر بالا، گله‌ای از فیل‌های افریقایی را نشان می‌دهد. شکار غیرقانونی بخاطر عاج در همه مناطقی که فیل‌ها زندگی می‌کنند، تهدیدی جدی برای آنها است. در سال‌های اخیر تعداد فیل‌های افریقا به مقدار قابل ملاحظه‌ای کاهش یافته است.

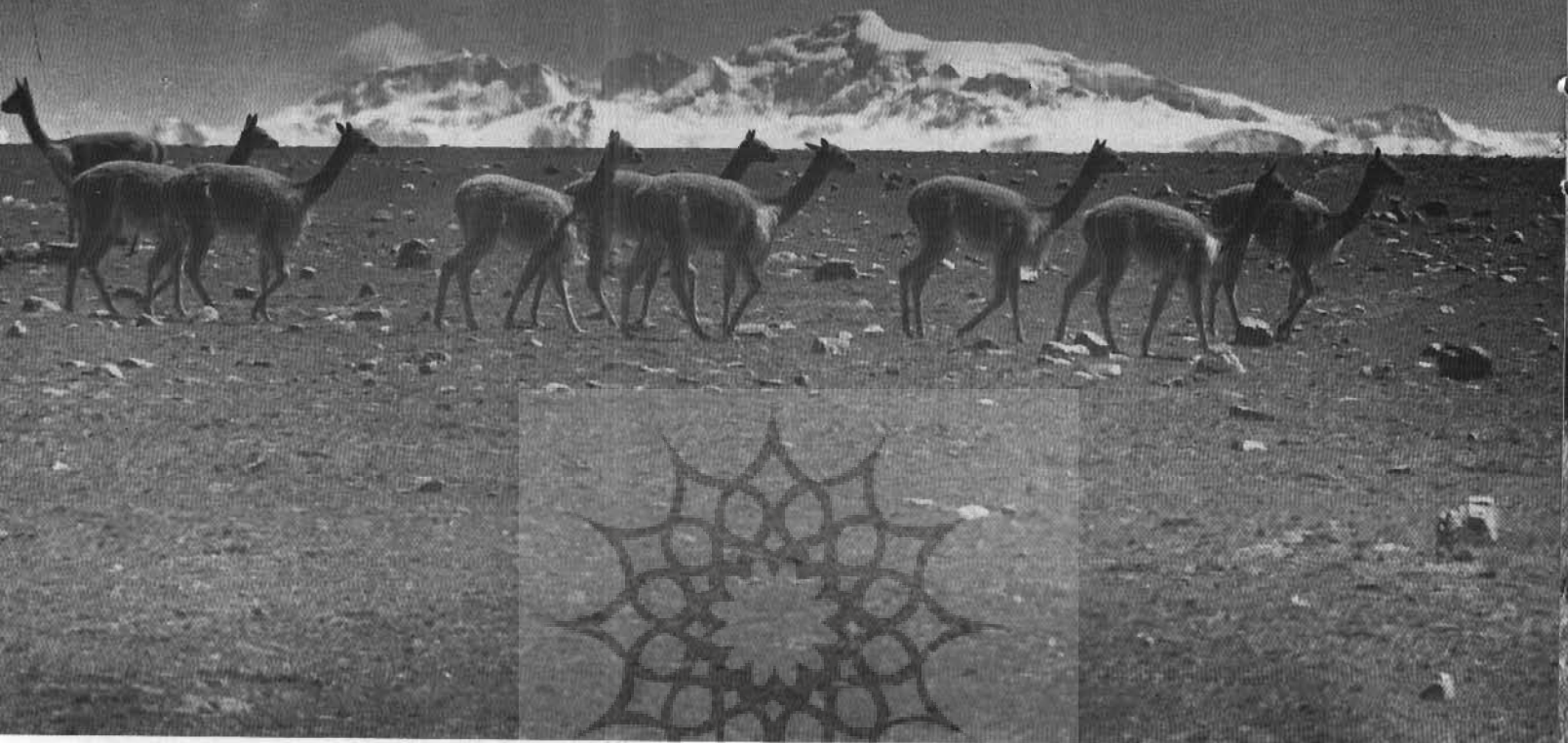

Foto J. Esser c. WWF, Gland, Svizzera

ویکونیا (Lama Vicugna) نشخوارکننده‌ای از گونه «لاما» است که در ارتفاعات آندز زندگی می‌کند. کرک فوق‌العاده گرم و نرم او در آمریکای شمالی و اروپا ارزش زیادی داشت و به این جهت بقدری از ویکونیاها شکار شدند که نسل آنها در خطر نابودی قرار گرفت. دولت پرو در دهه ۱۹۶۰ اقدامات حفاظتی برای نجات نسل آنها به عمل آورد.

کمر بند بزرگ جنگل‌های بارانی کشورهای در حال توسعه است. در این مناطق جمعیت روبه رشد دائماً در تقاضای چوب و زمین‌های زراعی هستند. یکی از افراد سالخورده فلوریدائی به هنگام بحث درباره کاهش تعداد گربه‌های وحشی آمریکایی در منطقه‌اش با تأسف می‌گفت: «هر قدر جمعیت بیشتر می‌شود با آنها کمتر می‌شوند». چنین برآورد شده است که در هر دقیقه ده هکتار از جنگل‌های استوایی از بین می‌روند. با این میزان قطع اشجار و مسطح کردن زمین‌ها، در پایان این قرن که اکنون فقط ۱۲ سال با آن فاصله داریم، به زحمت بین ۲ تا ۳ میلیون هکتار از جنگل‌های استوایی در خارج از حیطه پارک‌های ملی و دیگر محل‌های حفاظت شده باقی خواهد ماند.

آلودگی نیز عاملی تقریباً به همان نسبت مهم است. فضولات شیمیائی صنایع و کشاورزی و فعالیت‌های فردی مانند مسافرت با اتومبیل دائماً به کیفیت هوا، آب و خاک صدمه می‌رسانند. بدترین اثر این فعالیت‌ها بارش باران‌های اسیدی ناشی از نوعی ترکیب شیمیائی ناشناخته است که در نیمکره شمالی جنگل‌ها و ذخایر ماهی آب‌های شیرین را نابود می‌کند.

برای متوقف کردن مصرف بی‌رویه و زیاده از حد باید محصول برداری را تنظیم کنیم. این امر نیاز به صدور پروانه شکار با ذکر محدودیت تعداد شکار و مشخص کردن میزان برداشت تجارتنی محصول است. به گواهی

از نظر تاریخی صید بی‌رویه، چه بصورت قانونی و چه غیر قانونی عامل مهم‌تر بوده است. در قرن گذشته شکار بیش از حد، کبوتر مهاجر را در شمال آمریکا کاملاً از بین برده و گاو میش کوهان دار آمریکایی را در همان مناطق تقریباً محکوم به نابودی کرده است. در قرن حاضر نیز شکار غیرقانونی برای به دست آوردن عاج و شاخ حیوانات منجر به از بین رفتن کرگدن سیاه و کاهش شدید تعداد فیل‌ها در افریقا شده است.

شکار بی‌رویه نهنگ‌های بزرگ، مخصوصاً در اقیانوس‌های جنوبی، علی‌رغم تلاش کمیسیون بین‌المللی صید نهنگ - که صرفاً برای جلوگیری از این امر ایجاد شد - باعث شد که تقریباً تمام ذخایر موجود نهنگ در جهان به سطح مصرف تجاری تنزل یابد. از آنجائیکه شکار نهنگ اکنون کاملاً ممنوع شده است می‌توان گفت که صنعت صید نهنگ در حقیقت مرتکب خودکشی گردید. صید بی‌رویه ماهیان در سراسر دنیا باعث شده است که اکنون بسیاری از انواع ماهی‌های خوراکی موجود نباشند. آخرین منابع بزرگ ماهی اکنون فقط در اقیانوس‌های جنوبی زندگی می‌کنند. آیا تلاش‌های کنونی از طریق «پیمان قطب جنوب» برای نجات این ماهیان از انهدام بسیار ضعیف و دیر نیست؟

ولی امروزه تخریب گسترده زیستگاه‌ها جدی‌ترین تهدید برای گونه‌های گیاهی و حیوانی بخصوص در

موجودات جهان. گستاخی شکارچیان غیرقانونی که حتی در پارک‌های ملی شکار می‌کنند، و اسناد متاثرکننده صنعت صید نهنگ، مشکل همیشه در اجرای قوانین است.

صحت تخمین میزان منابع موجود نیز مشکل دیگری است. کمیسیون بین‌المللی صید نهنگ (IWC) برای برآورد میزان موجودی نهنگ کمیته‌ای علمی دارد و اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی (IUCN) نیز یک مرکز آگاهی دهنده حفاظتی برای ایجاد

تخصص خود آن را یاری می‌کند، کمیسیون مسئول عمده حفاظت گونه‌ها است. گروه‌های پوشاننده فیل‌ها و کرگدن‌های آفریقایی، آتلوپ‌ها، گربه‌ها، پستانداران پایه، تروکیدیل‌ها، لاک‌پشت‌های دریایی، سنجاقک‌ها و نعلب‌ها فعال‌ترین گروه‌ها هستند. گروه تجاری مسئول انتقال اطلاعات گردآوری شده اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی به کنوانسیون مهم «تجارت بین‌المللی گونه‌های در معرض خطر» (CITES) است. کمیسیون بقای انواع (SSC) ارتباط نزدیکی با شورای بین‌المللی حفاظت پرنندگان (ICBP) - که دارای گروه‌های خاص خود مانند گروه طوطیان، فلامینگوها و هوبره‌ها است - دارد.

دو کمیسیون دیگر اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی کمیسیون‌هایی هستند که درباره اکولوژی (مسائل کلی زیستگاه‌ها و آلودگی) و پارک‌های ملی و مناطق حفاظت شده فعالیت دارند. «برنامه انسان و زیست‌کره (بیوسفر) یونسکو»، «کنوانسیون میراث جهانی» و «کنوانسیون رامسر درباره مناطق بارانی دارای اهمیت بین‌المللی» نیز نقش فعالی در حفاظت از زیستگاه‌های گونه‌ها دارد.

بسیاری از سازمان‌های غیردولتی متعلق به اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی هستند و بعضی از آنها در زمینه حفاظت از گونه‌ها در حد خود فعال هستند. از بین آنها می‌توان انجمن تاریخ طبیعی بمبئی، انجمن حفاظت گل‌ها و گیاهان لندن، انجمن جانورشناسی فرانکفورت در آلمان فدرال و انجمن جانورشناسی نیویورک را نام برد.

صندوق جهانی حیات وحش و شورای بین‌المللی حفاظت پرنندگان، برخلاف اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی، از طریق سازمان‌های ملی و با

بانک اطلاعاتی درباره همه گونه‌ها تشکیل داده است. این مرکز مسئول انتشار کتاب‌های قرمز اطلاعاتی، که پرورده افکار سر پیتر اسکات بوده، و اطلاعات کلیدی را درباره گونه‌های در معرض خطر ارائه می‌دهد نیز می‌باشد. تا بحال بهترین راه مبارزه با تخریب زیستگاه‌ها، ایجاد پارک‌های ملی، حفاظت گناه‌های منابع طبیعی و بناگاه‌های حیوانات وحشی و یا مناطق حفاظت شده دیگر بوده است. ولی آیا می‌توان در طی ۱۰ تا ۱۲ سال آینده از این طریق زمین کافی برای نجات هزاران گونه‌ای که امروزه فقط در اثر از بین رفتن جنگل‌های بارانی با نابودی مسلم روبرو هستند، کنار گذاشت؟ تعداد گونه‌هایی که از این طریق تهدید به نابودی می‌شوند در حقیقت ممکن است میلیون‌ها گونه باشند - البته اگر آخرین آمار برآورد تعداد گونه‌های بی‌مهرگان جهان یعنی، سی میلیون، رقم صحیحی باشد.

اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی (IUCN) و صندوق جهانی حیات وحش دو سازمانی هستند که بار عمده مسئولیت نجات گونه‌های وحشی را به دوش می‌کشند. مرکز این سازمان‌ها در سویس است و یونپ (UNEP) = برنامه حفاظت محیط زیست سازمان ملل متحد) با کمال قدرت از آنها حمایت کرده به آنها کمک‌های مالی جاری می‌دهد. شورای بین‌المللی حفاظت از پرنندگان (ICBP) که مرکز آن در بریتانیا است و اخیراً از طرف صندوق جهانی حیات وحش به آن کمک می‌شود، حفاظت از پرنندگان را به عهده دارد.

اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی کار خود را از طریق ۶ کمیسیون مرکب از افراد متخصص و دانشمند انجام می‌دهد. کمیسیون بقای انواع (SSC)، از طریق شبکه‌ای مرکب از بیش از ۹۰ گروه متخصص که حدود ۲۰۰۰ حیوان‌شناس و گیاه‌شناس داوطلبانه با

کرگدن سفید آفریقایی در اثر شکار شدن به خاطر شاخ‌هایش در خطر از بین رفتن است. در اوایل دهه ۱۹۸۰ برآورد شد که تعداد کرگدن سفید به کمتر از ۷۰۰ رأس تقلیل پیدا کرده است. بزرگترین اجتماع کرگدن سفید شمالی امروزه در پارک ملی ۵۰۰/۰۰۰ هکتاری گارامبا در زیر زندگی می‌کنند. این پارک در سال ۱۹۸۰ به عنوان یک پارک طبیعی دارای ارزش فوق‌العاده جهانی در فهرست پروژه میراث جهانی یونسکو قرار گرفت.

غزال عربی (Oryx leucorox) زمانی در سراسر مناطق عربستان، سوریه و بین‌النهرین وجود داشت. به سبب شکار بیش از حد، نوع وحشی این حیوان در ۱۹۷۲ از میان رفت. خوشبختانه قبل از این واقعه چندتایی از آنها را گرفته و به تولیدمثل واداشته بودند. در ۱۹۶۰ نسل این حیوان در عمان پرورش داده شد.

تجارت غیر قانونی گونه‌های تهدید شده

خز، پوست، عاج و اشیاء ساخته شده از این مواد به مقادیر زیاد خرید و فروش می‌شوند.

CITES حفاظت گونه‌هایی را که در دو طبقه اصلی قرار می‌گیرند یعنی بسیاری از «گونه‌هایی که شدیداً در معرض خطر» قرار دارند و «گونه‌هایی که کمتر در خطر هستند» را تأمین می‌کند. گونه‌هایی که در لیست طبقه اول قرار دارند عبارتند از: شمشیرها، میمون‌های ماداگاسکار، پاندهای بزرگ، بسیاری از میمون‌های آمریکای جنوبی، نهنگ‌های بزرگ، جیتا، پلنگ، ببر، فیل‌های آسیایی، کروکدیل‌ها، بسیاری از پرنده‌گان شکاری، درناها، قراول‌ها و طوطی‌ها، لاک‌بست‌های دریایی، بعضی از کروکدیل‌ها و سوسمارها و سمندرهای بزرگ.

آنهاییکه در لیست دوم قرار دارند گونه‌هایی هستند که در صورت عدم کنترل تجارت و ندادن اخطار برای ممنوعیت صید آنها، ممکن است در معرض خطر قرار گیرند. تجارت بین‌المللی این گونه‌ها در صورت به همراه داشتن اسناد صحیح و معتبر کشورهای صادرکننده مجاز است. این لیست شامل همه گونه‌هایی که در گروه‌های زیر قرار دارند و در حال حاضر در لیست شماره یک جای نگرفته‌اند می‌باشد و عبارتند از: پستانداران نخستین بایه (پریمات‌ها)، گربه‌ها، سمورهای آبی، نهنگ‌ها، دلفین‌ها و گرازهای دریایی، پرنده‌گان شکاری، لاک‌بست‌ها و کروکدیل‌ها و همچنین بسیاری از نمونه‌های دیگر مانند فیل‌های آفریقایی، خوک‌های آبی و مرغان بهشتی.

تجارت بین‌المللی گونه‌های حیوانات و گیاهان وحشی، به ارزش سالانه میلیون‌ها دلار، مسئول کاهش عظیم بسیاری از گونه‌های حیوانات و گیاهان بوده است. میزان بهره‌برداری زیاده از حد تجاری از گونه‌های وحشی آنچنان باعث نگرانی شد که در سال ۱۹۷۳ معاهده‌ای بین‌المللی برای حفاظت حیات وحش در برابر این چنین بهره‌برداری و جلوگیری از تجارت بین‌المللی گونه‌های در معرض خطر نابودی، منعقد گردید.

کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های در معرض خطر گل‌ها و گیاهان وحشی که به نام CITES شناخته شده در اول ژوئیه ۱۹۷۵ به اجرا درآمد و اکنون ۹۶ کشور عضو آن هستند. مسئولیت این کشورها اجرای CITES است و از آنها خواسته شده تجارت گونه‌های در معرض خطر نابودی را که در لیست‌های جاری موافقت نشده قرار دارند تحریم کنند و به علاوه لیست‌های جدید تنظیم کرده، تجارت را در گونه‌های دیگری که ممکن است در معرض خطر نابودی قرار گیرند کنترل نمایند. همچنین از حکومت‌ها خواسته شده است که گزارش‌ها و اسناد تجاری را برای دبیر کل CITES در سوئیس ارسال کنند.

تجارت حیوانات و گیاهان وحشی، گونه‌های مختلف زیادی را چه بصورت زنده و چه بصورت فرآورده‌های حاصله از آنان در برمی‌گیرد. میلیون‌ها حیوان و گیاه زنده در هر سال برای تأمین تجارت حیوانات دست‌آموز و تقاضای گیاهان زینتی به اطراف دنیا فرستاده می‌شوند.

شعبات آنها فعالیت می‌کنند. شبکه شورای بین‌المللی حفاظت پرنده‌گان جهانی‌تر و گسترده‌تر است. صندوق جهانی حیات وحش در درجه اول یک سازمان جمع‌کننده اعانه است و به صورت روزافزونی گرایش به گردآوری کمک‌های مالی برای اجرای برنامه‌ها و طرح‌های خود دارد.

با این حساب از اینجا به کجا می‌رویم؟ چگونه این رشته سازمان‌های ملی و بین‌المللی به ما کمک می‌کنند تا به هدف خود یعنی حفاظت و استفاده طولانی مدت (که شامل استفاده‌های غیرمصرفی مانند نظاره پرنده‌گان و تماشای نهنگ‌ها هم هست) از گونه‌های حیوانات و گیاهان برسیم.

به نظر می‌رسد که پاسخ، به عمل آوردن فعالیت‌هایی خیلی بیشتر از آنچه که در حال حاضر انجام می‌گیرد، باشد. در درجه اول باید به حد کافی از مناطق زیستگاهی را کنار بگذاریم و آنها را به درستی اداره کنیم. این عمل مستلزم تضمین حفاظت منابع ژنتیکی در پروژه‌های بزرگ توسعه است.

در عین حال باید از بهره‌برداری زیاده از حد از تمام موجودات وحشی جهان جلوگیری شود. این عمل به معنی ممانعت شدید شکار غیرقانونی در همه جا و نه فقط در مناطق حفاظت شده و علاوه بر آن به اجراء آوردن قوانین بازرگانی «کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های در معرض خطر» (CITES) است. و بالاخره و مهم‌تر از همه ما باید نه فقط تصمیم‌گیرندگان و سیاستمداران، بلکه ده‌نشینان و شهرنشینان همه دنیا را برای حمایت از این اقدامات با خود همراه کنیم. بدون به همراه داشتن آرزوی موفقیت از طرف آنها و درک آنها از اینکه منافع درازمدت آنها در کجا قرار دارد، همه چیز از دست خواهد رفت.

ریچارد فیتر طبیعی‌دان و نویسنده انگلیسی مدت ۲۴ سال عضو کمیسیون بقای انواع اتحادیه بین‌المللی حفاظت طبیعت و منابع طبیعی بوده است و اکنون رئیس کمیته اجرایی است. بیست‌ونهمین کتاب وی حیات وحش برای انسان کتاب مرجعی برای استراتژی حفاظت جهان بود و سی‌امین کتاب او راهنمای حومه شهرهای شمال غربی اروپا در زمستان در سپتامبر ۱۹۸۸ منتشر خواهد شد.

از لاک‌بست سبز (*Chelonia mydas*) که در دریاهای گرمسیری زندگی می‌کند، بخاطر گوشت، تخم و لاک او که برای ساختن اشیاء یادگاری توریستی استفاده می‌شود، زیاده از حد بهره‌برداری می‌شود. جمعیت لاک‌بست‌ها بشدت کاهش پیدا کرده است و در بعضی مناطق یکلی از بین رفته است. سمت چپ: لاک‌بست‌های سبز نوزاد.

